

LÉGRÁDY GYULA főiskolai vezető lektor:

A LEKTORÁTUSI NYELVOKTATÁS NÉHÁNY PROBLÉMÁJA

A műveltségi színvonal egyik hathatós tényezője az idegen nyelvek tudása, amelynek birtokában nemcsak az idegen népek művelődésanyagát, társadalmi berendezését, történetét, erkölcsét, szokásait, egyszóval egész életét ismerhetjük meg, de önmagunk helyzetét, szerepét és értékeit is jobban fel tudjuk mérni az összehasonlítás nyújtotta lehetőség által. Az egyetemeken és főiskolákon folyó kötelező és fakultatív nyelvoktatás nagyban hozzájárul az idegen nyelvi műveltség alapjainak megerősítéséhez, illetőleg betetőzéséhez, ami a Művelődésügyi Minisztériumon keresztül a népi demokratikus államunk áldozatos anyagi támogatásával és perspektívikus kultúrpolitikájával nyer biztosítékot. A lektorok részére rendezett módszertani ankétok, a mind nagyobb számban megjelenő módszertani cikkek, értekezések, könyvek szintén jelentős segítséget nyújtanak az egyre izmosodó nyelvoktatás munkájában.

A feltételek biztosítása mellett is azonban minden munkaterület, így a lektorátusi nyelvoktatás területe is felvet bizonyos problémákat, amelyeknek tisztázásával, megoldásával még megnyugtatóbb eredményekhez szeretne eljutni. Az alábbi kérdések felvetése is azt célozza, hogy adalékot szolgáltasson a nyelvoktatás javító törekvéseihez.

Nyelvoktatásunk legfőbb keretét annak 1. célkitűzése, 2. a tanítandó anyag, 3. a tanár és 4. a hallgatóság munkája együttesen alkotja.

1. A lektorátusi kötelező nyelvoktatás többször felmerült kérdése volt a nyelvoktatás célkitűzése, azaz, hogy milyen célt érjünk el a nyelvoktatás folyamán. Az kétségtelen, hogy a cél középpontjában mindig a szakszöveg-fordítás állt, de emellett több-kevesebb súllyal mindig ott szerepelt a beszédképesség fejlesztésének célképzete is. Ezt igazolja a Közokt. Min. egyetemi orosz osztályának 1951-ben kiadott Útmutatója is, amely az orosz nyelv oktatásának feladatát még úgy határozza meg, hogy a hallgatók bármely szakmába vágó szöveget — szótár segítségével — pontosan meg tudjanak érteni, s az így szerzett nyelvismeretet fejlett gyakorlati beszédképesség is kísérje. Az 1953-ban kibocsátott program megköveteli, hogy a hallgatónak a záróvizsga alkalmával fordításon és elemzésen kívül tudnia kell „az olvasott és lefordított szöveggel kapcsolatosan feltett egyszerű orosz kérdésre orosz nyelven válaszolni”. A haladóknak előírt program pedig megkívánja, hogy a fordítás és az elemzés mellett a hallgató saját szavaival is el tudja mondani az olvasott és lefordított szöveg tartalmát.

Nem egy ankéton kifejezésre jutott, hogy helytelen volna az orosz nyelvoktatást kizárólag csak a fordítási gyakorlat szempontjának alávetni és figyelmen kívül hagyni a nyelvtanulás általános művelő jellegét. „A nyelv társadalmi jelenség, az érintkezés, a gondolatközlés, a harc és a fejlődés eszköze. Úgy kell tehát megszervezni a nyelvoktatást, hogy a hallgatók ne csak szűkebb szakterületükön tudják az élő orosz nyelvet harci eszközként használni“, — olvashatjuk a Felsőoktatás kérdései 5. számának Következtetések c. fejezetében. A főiskolák jelenlegi nem orosz szakosok orosz nyelvi ideiglenes programja a fordítási készség kialakítására célként a passzív nyelvtudás elsajátíttatását jelöli ugyan meg, de a szavak módszeres begyakorlása kérdés-felelet formájában az élő nyelv követelményét is szolgálja.

A fordítási cél elsődlegessége mellett hangsúlyoznunk kell, hogy a gyakorlati nyelvtudásról, a beszédképesség ápolásáról sem feledkezhetünk meg, nemcsak azért, mert ellenkező esetben a hallgatóknak a középiskolából magukkal hozott beszédképességét szándékosan elsorvasztanánk, hanem azért is, mert a külfölddel való mind gyakoribb kapcsolat is kötelességünké teszi ezt. A hallgatók maguk is igénylik a beszélgetést. Ezt bizonyítják a tanév első óráján az I. évf. csoportjaiban íratott felmérő dolgozatok is, amelyek tanúsága szerint az orosz nyelv tanulásától 116 hallgató közül csupán 50 várja a fordítói készség, illetőleg a szaktudás elmélyítését, míg a többi beszédképességgel párosult általános nyelvi műveltséget akar.

Az utóbbi kívánságnak csak úgy lehet eleget tenni, ha engedünk az óránkénti 25—30 sornyi fordítási szöveg mennyiségéből. Megjegyzendő, hogy a minél több fordítási szöveg elvégzésére való törekvés — a már elmúlt két hónap alatt is — nem éppen kielégítő tapasztalatokat hozott. Ez nemcsak abban nyilvánult meg, hogy a feleltetés, az új szavak közlése és a sok szöveg fordítása a nyelvtani jelenség tárgyalására a tanítási órából úgyszólván semmi időt nem juttat, de abban is károsan érezteti hatását, hogy több hallgató akad, aki a nagyobb anyagmennyiségből — hiányos előképzettségénél fogva — csak sok időáldozattal tud felkészülni. Az ilyeneknél előbb-utóbb elkedvetlenedéshez vezet a tanulás, ami legtávolabbról sem célja oktatásunknak. Kétségtelen, hogy a minél több szöveg elve, ami a legutóbbi országos lektori ankéton hangzott el, megvalósításának csupán kísérleti stádiumában van, de a 2 hónap tapasztalata is arra figyelmeztet, hogy a nyelvoktatás fő célja, a fordítás mellett a fordítást megalapozó egyéb feladatokra is (nyelvtan, szavak begyakorlása) gondolnunk kell, időt kell azokra is szakítanunk.

Miután a múlt programjaihoz képest rendszeres nyelvtan helyett az ideiglenes program csupán nyelvi jelenségek magyarázatát írja elő, nem feltehető, hogy bizonytalan vagy éppen hézagos nyelvtani ismeretek birtokában az önálló fordítói készség megszerzését tudjuk biztosítani. A nyelvtani öncélúságot elvetve, hangsúlyoznunk kell, hogy csak biztos nyelvtani ismeretek teszik képessé a hallgatókat a tudatos, pontos fordításra, s éppen ezért kívánatos, hogy az I., de szükség esetén a II. félévben is a középiskolai nyelvtani alapokat felülvizsgáljuk, kiegészítsük és megszilárdítsuk.

Nem érdektelen egy pillantást vetni arra, hogy a Szovjetunióban az egyetemeken a két évig tartó kötelező nyelvoktatás heti 4 órában folyik, s a cél a nyelvtanilag jól megalapozott fordítás mellett a meghatározott mérvű beszélgetés is. Bulgáriában hasonló a tanulási időtartam, de a heti óraszám kettő. Az I. évben gyakorlati nyelvtani munka is folyik, a kollokviumon a fordításon kívül elemzés és rövid beszélgetés a követelmény. Csehszlovákiában 4 szemeszteren át szintén heti 2 órában oktatják az idegen nyelvet; az oktatás célja oroszról az aktív nyelvhasználat, szakmai szövegekben kifogástalan jártasság; a második idegen nyelvből passzív nyelvtudás, szakszövegek olvasása. A NDK-ban hasonló időtartam és óraszám mellett a fordítási készség elsajátíttatása a cél, beszélgetés csak a szöveggel kapcsolatos.

A fenti országokban a nyelvoktatás terén kitűzött feladat és követett gyakorlat általában párhuzamos síkon halad a mi oktatásunkkal, mégis megállapítható, hogy a Szovjetunió a heti magasabb órászámmal és Csehszlovákia az általánosan kötelező 2 idegen nyelv bevezetésével követendő példát nyújtanak a nyelvi kultúra fejlesztésére. Az utóbbival kapcsolatban nem szabad elhallgatnunk, hogy az M. M. nálunk is több önként választott idegen nyelv tanulására ad alkalmat (70/1957. M. M. sz.), sőt azok közül még egyet — a rendelkezés szerint — a főiskolák tanácsulésai kötelezővé is tehetnek. Ez az intézkedés párhuzamban van azzal, hogy biztosítsuk a külföldi tudományos irodalom iránt érdeklődők sokaságát és a külföldi tudomány és technika mindenkori fejlődési színvonalához való alkalmazkodást.

2. A fordítási szöveget nyújtó jegyzetek mennyiségileg is és minőségileg is kielégítik a követelményt. Az olvasmányok változatosak és korszerűek. Az anyag kiválasztásánál érvényesült az a két szempont, ami az NDK-ban még a közelmúltban is vitaként szolgált. [1] Az nevezetesen, hogy a szövegek az előadásokon hallott vagy még nem hallott, új szakismeretet öleljenek-e fel. Jegyzeteink mindkét követelménynek eleget tesznek. A legújabban szerkesztett jegyzetek szótárt nem közölnek azzal a pedagógiai célzattal, hogy a hallgatók szükség esetén saját kéziszótárukat használják és így a szótárkezelést megszokják. Ezt csak helyeselni lehet. Hasznos szolgálatot teljesítené azonban a szöveggyűjtemény, ha kellő mennyiségű házi feladatnak szánt fordítási (idegen és magyar) szöveget is tartalmazna.

Bár a jegyzetanyag lehetőséget nyújt a szakfordításba való bevezetésre, az érdeklődés kiterjesztése és a későbbi önálló fordítói munka alaposabbá tételére adjunk újságokat, tudományos folyóiratokat a hallgatók kezébe. Az élő irodalommal való kapcsolat szükségét A. Zsluktyenko is megerősíti, aki a Voproszi metogyiki prepodavanyija jazikov c. cikkében hangsúlyozza, hogy a hallgatóknak „a szakszövegeken kívül olvasás céljára a könyvek sorát kell adni”. [2] G. Fischer és S. Uhlig az „Einige Probleme des Russischunterrichts an einer technischen Fachhochschule” c. értekezésükben [3] a technikai főiskolákon folyó nyelvoktatás feladatáról szólva azt is megjegyzik, hogy a hallgatóknak a szakirodalom önálló tanulmányozására számos tudományos közleményt tegyünk hozzáférhetővé.

3. A nyelvoktatás kifogástalan szervezése, a rendelkezésre álló színvonalas tankönyvek, jegyzetek mellett a tanítás sikerének legfőbb biztosítója a tanár. Nyelvtanáraink szakmai tudása, szocialista öntu-

data, igazságossága és a nyelvet megkedveltető közvetlen egyénisége, a hallgatók iránti fáradhatatlan szakmai és nevelői segíteni akarása azok az alapkritériumok, amelyek a tanár és a hallgatók viszonyát a munka területén egybehangolják. A nyelvtanulásra káros megnyilvánulásként kell elítélni a „rideg tanárosdit“, a tanári munkát csupán a száraz anyagközlésben és a rosszindulatú számonkérésben látó felfogást, amely az ismeret elsajátítását megkönnyítő begyakorlás kisebb-nagyobb mérvű elhanyagolásával és a tanítási órákon kívüli segítség mellőzésével a tanuló-csoportokban csupán az elriasztóan gyenge tanulmányi átlagot tudja „önelégülten biztosítani“. A jó tanári munkának arra kell irányulnia, hogy a hallgatók kellően begyakorolt új ismeretek birtokában az otthoni feladatukat önállóan is el tudják végezni. Csak ez teszi lehetővé, hogy mindenki kedvvel végezze munkáját és ne nyűgne, hanem a siker láttán az értelmi kielégülés 1—1 ösztönző fázisának tekintse a nyelvi órákra való készülést.

Minthogy a szakszöveg fordítása a tanár részéről nemcsak nyelvtudást, hanem szakműveltséget is feltételez, nélkülözhetetlenül szükséges a szaktanszékekkel való kapcsolatot szorosabbá tenni. A kapcsolat az egyes szakmai kérdések tisztázásán kívül a hallgatók megismerését is még alaposabbá teheti.

4. A nyelvtanárnak az I. félév első időszakában kétszeresen körültekintően, a hallgatók különböző előképzettségét szem előtt tartva kell a tanítási órát megszerveznie. Számolni kell ugyanis azzal, hogy a sokévi nyelvtudás ellenére sok mindent előről kell kezdenie. Nem egységes a kiejtés, a szó- és nyelvtani ismeret, a szakirányú fordítás pedig új feladatként áll a hallgatók előtt. Helyes, ha az I. évf. első óráját tudást megállapító, ún. felmérő dolgozattal kezdjük. A dolgozatok alapján kiviláglik, hogy a közeljövőben milyen hiányokat kell a tanárnak sürgősen pótolnia.

A tanulók ismerete állapotának tanulmányozásával a Szovjetunióban a módszerkutató intézetek is foglalkoznak [4], s a felmért eredményeket a tanulók és a tanárok munkájának javítása szolgálatába állítják.

Az alábbiakban vizsgáljuk meg, hogy az I. évf. 7 tanuló-csoportjában megírt dolgozatok milyen pillanatképet adnak a hallgatók tudásáról. Előre kell bocsátanunk, hogy az eredményből nincs szándékunk következtetést levonni a középiskolai nyelvoktatás helyzetére. Ezt annál kevésbé tehetjük, mert a hallgatók, akik a dolgozatot készítették, nagyobbára nem számoltak előre azzal, hogy szakjuk mellett még nyelvet is tanulnak, másrészt érdeklődési beállítottságuk is más irányú.

A dolgozat követelménye — változó szöveggel — minden csoportra nézve azonos volt. Magyarról oroszra való fordításként szerepelt a középiskola szókincséből 4—4 főnév, melléknév és ige (pl. ház, haza, forradalom, hős; nagy, öreg, fehér, szocialista; beszélni, építeni, harcolni, segíteni); egy megadott névmást meghatározott esetben kellett tenni (pl. ő-neki); egy igepár igeneves alakjait kellett megszerkeszteni; feladat volt egy ige ragozása minden időben; jelzős főnév fordítása oroszra (pl. a legjobb üzemekben); egy egyszerű bővített mondat fordítása oroszra (pl. a szovjet irodalom a világ leghaladóbb irodalma).

A megoldás eredményét a 7 csoportra együttesen vonatkoztatva, az alábbi táblázat szemlélteti:

Fordítás magyarból	A megoldás fokozatai		
	megoldott	részben megoldott	megoldatlan
4 főnév	15	96	5
4 melléknév	19	90	7
4 ige	19	94	3
jelzős főnév esetben	28	8	80
bővített mondat	6	16	94
<i>nyelvtani feladat:</i>			
névmás függő esetben	53	—	63
igeragozás	58	51	7
igenév-képzés	8	52	56
	22,2	43,9	33,9

A táblázatot elemezve megállapíthatjuk, hogy igen kevés azoknak a száma, akik feladatukat akár egyik, akár másik kérdésben is hiánytalanul tudták volna megoldani. A legkirívóbb hiány a bővített mondat fordításánál mutatkozik. 116 hallgató közül 94 teljesen eredménytelenül dolgozott, s csupán 6 hallgató fordított kifogástalanul. Alig jobb az eredmény a függő esetben lévő jelzős főnév szerkesztésénél is, ahol 80 megoldatlan esettel találkozunk; az igenév-képzést 56 nem tudta — még csak részben sem — elvégezni. Legbiztosabb ismeret a formális igeragozásnál állapítható meg, ahol 58 helyes megoldást találhatunk. Nem sokkal marad alatta a névmás függő esetére adott válasz sem, 53 a jó megoldások száma. Elgondolkoztató számarányt mutat a hallgatók alapszókincsének hiányos volta. Csupán 15 hallgató ismerte a 4 gyakran előforduló főnevet, 19 a melléknévet és ugyanannyi az igét. Nem ok nélkül veti fel panaszát Suara Róbert „Tapasztalatok az egyetemi nyelvoktatás terén“ c. cikkében: „A szókincs hiányos elsajátítása egyik fő oka annak, hogy az egyetemi nyelvoktatás gyakorlatilag nem eredményes“. [5] Ezzel a megállapítással teljesen egyetértve a lektoroknak oda kell hatni, hogy az óráról órára kijelölt 15—18 reprodutív szót ne csak az első számonkérési alkalomkor kérdezzük ki, de lehetőséghez mérten más nyelvi órákon is alkalmazzassuk. A szokásos eljárásokon kívül a rögzítés szempontjából az is helyes, ha egy félév tartama alatt a szótári szavakat két részletben ismételtetjük.

A felmérő dolgozatok eredménye, hiánya a további feladatok súlypontját illetően, néhány hasznosítható következtetésre ad lehetőséget:

a) Általában megállapítható, hogy a hallgatók formális tudása jobb, mint a nyelvtani ismeretek mondatbeli alkalmazásának készsége. Ezt a tényt mutatja a kimutatásban szereplő névmás- és igeragozás megoldásának számviszonya is;

b) a fordítói készség megalapozása céljából az I. évfolyamon a lényeges, de bizonytalan nyelvtani alapfogalmakat gyakorlati úton (sok szóbeli és írásbeli mondat szerkesztése, elemzés stb.) sajátíttassuk el;

c) fokozatosan, egyre többet nyújtva, térjünk át a hallgatók előtt kevésbé ismert mondattani és fordítástechnikai problémákra;

d) az önálló fordítói készség kifejlesztése érdekében ne elégedjünk

meg a tanult anyag reprodukálásával, hanem 1 évben legalább egyszer tanszékektől kapott rövidebb (2—3 oldal) cikk, szemelvény lefordíttatásával segítjük elő a hallgatók önálló fordítói tevékenységét;

e) az aktív szókincs megerősítésére az anyaggal kapcsolatban a kérdés-felelet módszerét is alkalmazzuk.

Bár a főiskolára került hallgatók előtt a fordítói munkamódszer nem ismeretlen, mégis a szakszöveg fordítása — a sajátos szókincs és mondattani alkatánál fogva — új területet jelent. A külföldi szakirodalomban egyre inkább olvasható, hogy a középiskolában nem szabad a szakszövegek fordítását mellőzni, mert — mint M. M. Gochlernyer és G. V. Jejger orosz szerzők „A fordítás tanításának munkájáról” c. értekezésben írják — a gyakorlati élet és a főiskolákra való előkészítés is megkívánja a szakirodalommal való foglalkozást. [6] Másutt Siegfried Bär, NDK tanára kiemeli, hogy a középiskolában csak a jól megalapozott előkészítéssel lehet komoly fordítói munkához hozzálátni. [7]

A főiskolai nyelvoktatás ügye csak nyerne azzal, ha a középiskola is még jobban elmélyítené a fordítói munka előkészítését.

Azt, hogy a nyelvoktatás ügye mennyire halad előre, nemcsak kizárólag a nyelvi órákon folyó munka, a tankönyv, a felsőbb szervezés kérdései döntenek el. Függ ez a nyelvi órák órarendi elhelyezésétől és a nyelvi alkalmak megteremtésétől is. Az utóbbira csupán egyet, a fordítói versenyt szeretném megemlíteni. Lektorátusunk a jutalmazással egybekötött fordítói versenyt évről évre megrendezi, s a tapasztalat az, hogy a résztvevők száma egyre emelkedőben van (30—50). A tantestület tagjainak nyelvi kultúrája is ható tényező lehet, amelyből a hallgatók szintén ösztönzést meríthetnek.

Egyetemeink és főiskoláink oktató-nevelő munkájának a nyelvoktatás egyik jelentős szakasza. Az új értelmiséget nemcsak a szakmai elmélyüléshez elengedhetetlenül szükséges nyelvismerettel látja el, hanem a szocialista nevelést, a felszabadult népek baráti kapcsolatát is hatékonyan valósítja meg. Ha hallgatóink nem is érik el nyelvtudás tekintetében azt a fokot, amit a marxizmus klasszikusai elértek, akik több nyelvet beszéltek, de a sokoldalú tanári munkával feltétlenül el kell jutniuk az elismerésre méltóan megszervezett nyelvoktatásunk gyakorlati céljához, a fordítói készség megszerzéséhez.

J E G Y Z E T E K

- [1] Martin Kade: Kommentierte Texte im Hochschulunterricht? Fremdsprachenunterricht, 1958. H. 11.
- [2] Ю. А. Жлуктенко: Вопросы методики преподавания языков. Вестник высшей школы, 1956. 5.
- [3] G. Fischer—S. Uhlig: Einige Probleme des Russischunterrichts an einer technischen Fachschule. Fremdsprachenunterricht, 1958. H. 10.
- [4] Е. В. Фишман: Изучение состояния знаний, умений и навыков учащихся по иностранным языкам. Иностранные языки в школе, 1957. 3.
- [5] Suara Róbert: Tapasztalatok az egyetemi nyelvoktatás terén. Felsőoktatási Szemle, 1958. 204. old.
- [6] М. М. Гохленер и Т. В. Ейгер: О работе по обучению переводу. Иностранные языки в школе, 1958. 2.
- [7] Siegfried Bär: Übersetzung in die Fremdsprache. Fremdsprachenunterricht, 1958. H. 3.